

ทางรอดของสังคมไทย

ในอนาคต

* ดนัย มุสตา

บทนำ

สังคมไทยในอนาคตโดยเฉพาะในอีก ๒ ปีข้างหน้าที่จะก้าวสู่ศตวรรษที่ ๒๑ จะมีลักษณะสภาพอย่างไร จะต้องเผชิญกับอะไรบ้าง และจะเอาตัวรอดได้หรือไม่ การเขียนบทความเรื่องนี้ คล้ายกับจะแสดงโดยนัยว่าสังคมไทยในอดีตได้ปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อความอยู่รอดได้อย่างปลอดภัยมาจวบจน

ปัจจุบัน แต่คาดการณ์ว่าในอนาคตจะต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจที่กระทบกระเทือนสังคมไทยให้เกิดปัญหาใหม่ๆ รวมทั้งปัญหาเดิมที่จากรุนแรงขึ้น ความกว้างขวางและความลึกของปัญหามีมากขึ้น หากเป็นดังนี้ สังคมไทยในอนาคตจะมีทางรอดอย่างไร

* เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน ๖ ว. สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังคมไทยที่กำลังเคลื่อนไหว (dynamics) กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากตัวของสังคมไทย แต่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่เกิดจากภายนอกด้วย จะต้องอาศัยเครื่องมือของความยืดหยุ่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง คือการปรับตัวหรือการปฏิรูป (Reform)

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางสังคมที่รุนแรงที่สุด ทั้งในตัวเองและที่เชื่อมโยงกับโลกอันสลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกันในสังคมเล็ก คือชุมชนหมู่บ้านมาเป็นเวลาร้อยพันปี แต่ได้กลายมาเป็นสังคมใหญ่อย่างค่อนข้างกะทันหัน ด้วยระบบเศรษฐกิจ ข้อมูล ข่าวสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่

สังคมใหม่นั้นใหญ่ เชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนทั้งในตัวเอง และที่เชื่อม

โยงกับโลกซึ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ข้อมูลข่าวสารและเงินตรา, เคลื่อนไหวด้วยความเร็วของแสง ประกอบด้วยการเก็งกำไรจากการค้าเงิน การไหลผ่านของวัฒนธรรม และเทคโนโลยีล้วนเป็นแรงกระแทกอันรุนแรงต่อสังคมไทย

คนไทยยังไม่สามารถจัดระบบการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ที่เชื่อมโยง สลับซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ สถาบันทางสังคม เช่นระบบการเมือง ระบบราชการ ระบบการศึกษา สถาบันทางศาสนา ระบบความยุติธรรม สถาบันสื่อ สถาบันครอบครัว เป็นต้น ไม่สามารถปรับตัวให้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงทางสังคมได้ จึงปรากฏเป็นความอ่อนล้าเชิงสถาบัน เกิดความสับสน ความขัดแย้ง ความทุกข์ อันอาจประทุไปสู่ความรุนแรงได้

สถานการณ์ที่กระทบต่อความยืดหยุ่นของสังคมไทย

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและกระทบต่อความยืดหยุ่นของสังคมไทยมีทั้งสถานการณ์โลก และสถานการณ์ภายในประเทศ รวมทั้งสภาวะวิกฤติในปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

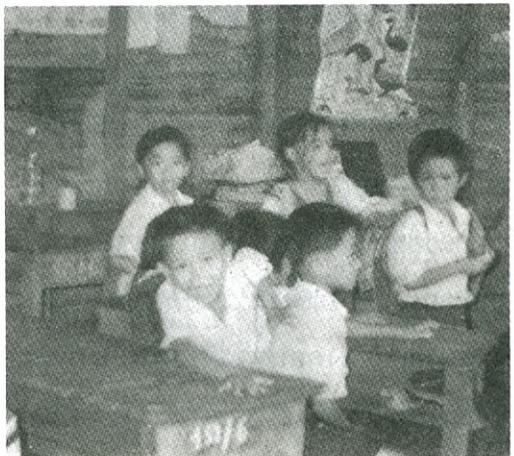
การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก การแข่งขันชิงความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ-

กิจ การรวมกลุ่มในภูมิภาคเพื่อปกป้องผลประโยชน์ ภายใต้เงื่อนไขประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสกัดกั้นการค้าและปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปัญหาข้ามชาติ อาทิ อาชญากรรม การฟอกเงิน ยาเสพติด แรงงานต่างชาติดัดกฎหมาย การก่อการร้ายสากล และการใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศเผยแพร่ข่าวสารทางลบที่กระทบภาพพจน์ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ตลอดจนปัญหากับประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องความระวางไม่ไว้วางใจไทยที่มีสาเหตุสะสมจากอดีต และการแสวงประโยชน์เฉพาะหน้าของพ่อค้าบางราย นอกจากนี้ยังคงมีปัญหาลิ้นขาดแดน ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและผู้หลบหนีเข้าเมือง

สถานการณ์ภายในประเทศ จะมีปัญหาหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นทั้งปัญหาสืบเนื่องจากอดีต คือ ความยากจน ช่องว่างความเจริญทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบท การทิ้งชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง และการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรง รวมกับปัญหาใหม่ในปัจจุบัน คือการปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะกระแสกดดันจากภายนอก และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีจุดอ่อน

ด้านการประเมินสถานการณ์และการเตรียมความพร้อม มีผลให้แนวทางแก้ไขปัญหามืดมน ประชาชนไม่มั่นใจการดำเนินงานของรัฐ เกิดปัญหาต่อต้านโครงการของรัฐ รวมทั้งความไม่ต่อเนื่องทางการเมือง ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ คนในสังคมมีคุณธรรมน้อยลงและขาดความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งเป็นปัญหาทางจิตวิทยาที่มีผลให้ปัญหาซับซ้อนมากขึ้น

สภาวะวิกฤติในปัจจุบัน เป็นปัญหาวิกฤติที่เชื่อมโยงกันทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การลงทุนทางธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นจริง การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจเฉพาะกลุ่ม ประกอบกับการเมืองที่ไม่โปร่งใส มี

การแสวงประโยชน์จากระบบการเมืองที่ไม่เข้มแข็ง ระบบราชการที่ไม่ปรับตัวให้พร้อมรับสถานการณ์ ทำให้ประชาชนไม่เชื่อมั่น

ศรัทธาต่อผู้นำและกลไกภาครัฐ มีการขยายผลข่าวลือที่ยิ่งทำให้ประชาชนไม่มั่นใจ การแก้ไขปัญหาของรัฐมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีปัญหาด้านสังคมจิตวิทยาที่คนในสังคมต่างเอาตัวรอด ไม่รับรู้ทุกข์ของคนรวมชาติและไม่เอื้ออาทรกัน

การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก สถานการณ์ภายในประเทศ และสภาวะวิกฤตในปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นตัวเร่งและบีบบังคับให้สังคมไทยต้องขยับตัว เพราะจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และบางครั้งอาจจะรุนแรงจนเป็นวิกฤตการณ์ จึงต้องอาศัยเครื่องมือของความอยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงหรือสภาวะวิกฤต คือ การปรับตัวหรือการปฏิรูป (Reform)

เครื่องมือของความอยู่รอด เครื่องมือของความอยู่รอด คือ การปรับตัว และการปฏิรูปที่กล่าวมาข้างต้น จำต้องอาศัยวิธีการสำคัญคือ *"การพัฒนา"* (Development) โดยที่มิติของการพัฒนาในอนาคตจำเป็นต้องมีการปฏิรูปสังคมอย่างรอบด้านแบบยกเครื่อง เพื่อให้สังคมไทยสามารถรักษาปกติภาพของตนเองไว้ได้ในท่ามกลางความสับสนและรุนแรง การกระทำดังกล่าวเป็นเรื่องยาก ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งที่ได้สำเร็จโดยลำพัง จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (Participa-

tion) ของทุกฝ่าย ในลักษณะของการ**เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำ** ทั้งปัจเจกบุคคล ราชการ การเมือง ธุรกิจ ภาควิชาการ สถาบันศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน และสถาบันครอบครัว เป็นต้น

การพัฒนาสภาวะเช่นนี้เพื่อจะเป็นทางรอดของสังคมไทยในอนาคต ควรจะมีการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมใน ๓ ประการ คือ ๑) การพัฒนาระบบและวิธีคิดใหม่ ๒) การพัฒนาผู้นำในการแก้ไขปัญหาวิกฤติ และ ๓) การพัฒนาวิธีการจัดการใหม่ โดยอาจมีแนวทางดำเนินการดังนี้

การพัฒนาาระบบและวิธีคิดใหม่

โดยการสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ โดยการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง สร้างจิตสำนึกใหม่ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยสนับสนุนอย่างเต็มที่ในทุกวิถีทางให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ในการมีส่วนร่วม และตระหนักถึงความสำคัญในการตัดสินใจทางการเมืองด้วยตนเอง เพื่อความรู้สึกร่วมกัน รวมทั้งปรับวิสัยทัศน์ และทัศนคติใหม่ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสถานการณ์และสังคม อันจะทำให้เกิดความหมายและพลังสร้างสรรค์อย่างมหาศาล

การสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ไม่ได้หมายความว่าให้ทิ้งของดี ๆ ที่มีมาแต่เก่าก่อน อะไรดีควรอนุรักษ์และสร้างเสริมเพิ่มพูน แต่ต้องสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใน

การอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ที่เชื่อมโยงสลั บซับซ้อนเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็ว และวิกฤตได้ง่ายด้วยการกระทำของคนใด คนเดียว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้จะต้องสร้างความเข้าใจ และจิตสำนึกของความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนและผู้อื่น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน การจัดระบบการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เปลี่ยนไป โดยเบื้องลึกที่สุดของแต่ละคนนั้น มีพัฒนาการทางจิตวิญญาณที่สูงขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งจะยังให้เกิดดุลยภาพของสรรพสิ่ง

การพัฒนาผู้นำในการแก้ไขปัญหา

วิกฤต ในสถานการณ์ที่สับสนและเกิดสภาวะวิกฤติศรัทธาของประชาชนเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผู้นำซึ่งหมายถึงผู้นำภาครัฐควรแสดงสภาวะผู้นำ ให้ความหวังแก่ประชาชน เพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนในชาติเพื่อผ่านสถานการณ์วิกฤตเรื่องเศรษฐกิจและปัญหาอื่นที่อาจเกิดความขัดแย้งรุนแรงในสังคม โดยควรแสดงท่าทีที่ชัดเจน ในแนวทางแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อประชาชน และผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งสร้างความขัดแย้งและวิกฤติในชาติ ประการสำคัญต้องสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อผู้นำและกลไกภาครัฐ

การพัฒนาวิธีการจัดการใหม่ โดยต้องปรับวิธีคิด วิธีมองปัญหา และวิธีการจัด

การกับปัญหา ในมุมมองหรือวิสัยทัศน์ใหม่ โดยเฉพาะภาครัฐต้องเป็นผู้นำ การปรับเปลี่ยนดังกล่าว ในมุมมองหรือวิสัยทัศน์ใหม่ โดยเฉพาะภาครัฐต้องเป็นผู้นำ การปรับเปลี่ยนดังกล่าว โดยต้องเรียนรู้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน และสร้างประสบการณ์จากการทำงานร่วมกับภาคประชาชน ทั่วโลก ภาครัฐต้องปรับบทบาทให้ชัดเจน โดยการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีร่วมทำงานกับประชาชนภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในการพัฒนาชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ร่วมกันในพื้นที่ชนบท และพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้ง โดยการให้ความสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

เพื่อที่จะให้เครื่องมือของความอยู่รอดทำงานโดยตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรที่จะสร้าง "กลไกประเมินสถานการณ์" โดยการปรับปรุงกลไกรัฐให้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพในการประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ และเตือนให้ทราบแนวโน้มของสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้า รวมทั้งหน่วยข่าว จะต้องรายงานข่าวอย่างรวดเร็ว ตรงไปตรงมาเพื่อให้รัฐบาลได้รับทราบสถานการณ์ที่ถูกต้อง ทันต่อเหตุการณ์ และสามารถเตรียมความพร้อมในการป้องกัน และแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คนไทย คือ ทรัพยากรอันทรงพลังที่สุดในการกำหนดและใช้เครื่องมือของความอยู่รอด โดยจะต้องเริ่มจากการพัฒนาระบบและวิธีคิดใหม่ อันเป็นฐานรากของการปฏิรูป จนนำไปสู่การพัฒนาผู้นำและวิธีการจัดการใหม่ ในขณะที่กลไกประเมินสถานการณ์จะต้องทำงานเคลื่อนตัวไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็น "เครื่องเตือน" สังคมไทยไม่ให้เพเลียงพล้ำ หรือถูกทำลายได้

บทสรุป

ถึงแม้คนไทย และสังคมไทยจะมีความดีหลายอย่าง แต่สังคมไทยในรูปเดิมไม่สามารถฟันฝ่าวิกฤติครั้งนี้ได้ มีแต่จะผูกרון บั่นและยับเยินเรื่อยไป จำเป็นที่คนไทยในทุกส่วนของสังคมจะต้องปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระ และเข้าร่วมมือกันทำการปฏิรูปสังคมโดยรอบด้านเพื่อสร้างสังคมไทยให้ดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข และเกิดดุลยภาพ

คนไทยคือทรัพยากรอันทรงพลังที่สุดในการกำหนดและใช้เครื่องมือของความอยู่รอด โดยจะต้องเริ่มจากการพัฒนาระบบและวิธีคิดใหม่อันเป็นฐานรากของการปฏิรูป จนนำไปสู่การพัฒนาผู้นำ และวิธีการจัดการใหม่ ในขณะที่กลไกประเมินสถานการณ์จะต้องทำงาน เคลื่อนตัวไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็น "เครื่องเตือน" สังคมไทยไม่

ให้เพเลียงพล้ำ หรือถูกทำลายได้

ความร่วมมือร่วมใจของคนไทยในลักษณะของ "ธุระเป็นของทุกคนและเข้าเกี่ยวข้องในเรื่องของส่วนรวม" ไม่ใช่ลักษณะ "ธุระไม่ใช่ ฉันไม่เกี่ยว" จะทำให้เกิดพลังทางสังคมอย่างมหาศาล พร้อมทั้งจะเผชิญกับ

วิกฤติการณ์ที่ถาโถมกระแทกสังคมไทยรุนแรงมากขึ้นๆ และจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสันติสุข หากเป็นดังนี้ทางรอดของสังคมไทยในอนาคตที่น่าเสนอในบทความนี้ก็จะมีบรรลุผลได้เร็วขึ้น □□

บรรณานุกรม

ประเวศ วะสี. "ระเบียบวาระแห่งชาติปฏิรูปสังคมไทย". มติชนสุดสัปดาห์ ๑๘, ๒๑
กรกฎาคม ๒๕๔๑ หน้า ๑๖-๑๗.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ. นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๑-
๒๕๔๔). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๑.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และคนอื่นๆ. วิพากษ์สังคมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์บุ๊คเซ็น-
เตอร์, ๒๕๓๘.